

Sergii Ivanov

Dr hab. nauk ekonomicznych,
Asocjacja Społeczna „Międzynarodowe Centrum Badań Społeczno-Ekonomicznych
Problemów Modernizacji i Rozwoju Kooperacji”,
Prezes,
Dnipropetrovsk, Ukraina
ivanovsv@optima.com.ua

Vyacheslav Lyashenko

Akademik Akademii Nauk Ekonomicznych Ukrainy,
Dr hab. nauk ekonomicznych, Profesor,
Asocjacja Społeczna „Międzynarodowe Centrum Badań Społeczno-Ekonomicznych
Problemów Modernizacji i Rozwoju Kooperacji”,
Poltava, Ukraina
slaval@iep.donetsk.ua

Anna Tolmachova

Doktor nauk ekonomicznych, Starszy pracownik naukowy,
Instytut Ekonomii Przemysłu NAN Ukrainy,
Prowadzący naukowiec Oddziału Polityki Regulacyjnej i Rozwoju
Przedsiębiorczości,
Kijów, Ukraina
anna_iep@mail.ru

Oleksii Kvilinskyi

Członek-korespondent Akademii Nauk Ekonomicznych Ukrainy,
Doktor nauk ekonomicznych,
Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu,
Asystent Katedry Polityki Gospodarczej i Samorządowej,
Poznań, Polska
o.kvilinskyi@yahoo.com

WŁAŚCIWOŚCI MODERNIZACJI SFERY PRZEDSIĘBIORCZEJ W KONTEKŚCIE PAŃSTWOWEJ POLITYKI GOSPODARCZEJ NA UKRAINIE

Streszczenie. W procesie transformacji gospodarczej pozostają aktualne zagadnienia modernizacji środowiska przedsiębiorczego oraz problemy wsparcia rozwoju biznesu ze strony organów państwowych. W artykule zbadano doświadczenie państwowej polityki gospodarczej na Ukrainie z zakresu wspierania biznesu w porównaniu z innymi krajami. Przedstawiono wyniki analizy dynamiki wskaźników podmiotów małej i średniej przedsiębiorczości na Ukrainie i oceniono wpływ państwowej polityki na kształtowanie aktywności przedsiębiorczej w kraju. Na podstawie przeprowadzonego badania były podane propozycje co do polepszenia klimatu przedsiębiorczego z celem zapewnienia wzrostu sektora małej i średniej przedsiębiorczości.

Słowa kluczowe: państwowa polityka, modernizacja sfery przedsiębiorczej, mały i średni biznes, deregulacja, bariery administracyjne

Formuły: 0, rys.: 0, tab.: 4, bibl.: 46

Sergii Ivanov

Doctor of Science (Economics),
Civic Association „International Center of Researching Socio-Economic Problems
of Modernization and Cooperation Development”
President,
Dnipropetrovsk, Ukraine
ivanovsv@optima.com.ua

Vyacheslav Lyashenko

Academician of the Academy of Economic Sciences of Ukraine,
Doctor of Science (Economics), Professor,
Civic Association „International Center of Researching Socio-Economic Problems
of Modernization and Cooperation Development
Poltava, Ukraine
slaval@iep.donetsk.ua

Anna Tolmachova

Corresponding Member of the Academy of Economic Sciences of Ukraine,
PhD (Economics), Senior Researcher,
Institute of Industrial Economics of the NAS of Ukraine,
Leading Researcher of the Department for Regulatory Policy and
Entrepreneurship Development,
Kyiv, Ukraine
anna_iep@mail.ru

Oleksii Kvilinskyi

Corresponding Member of the Academy of Economic Sciences of Ukraine,
PhD (Economics),
Poznań University of Economics and Business,
Assistant at Department of Economic and Local Government Policy,
Poznań, Poland
o.kvilinskyi@yahoo.com

**FEATURES OF MODERNIZATION OF ENTREPRENEURIAL
SPHERE IN THE CONTEXT OF THE NATIONAL ECONOMIC
POLICY IN UKRAINE**

Abstract. In the process of economic transformation, the issues of modernization of entrepreneurial environment and issues support business development by government agencies are actual. Foreign and home experience of public policy is investigated in relation to doing business. Results over of analysis of dynamics of indexes of small and middle business of Ukraine entities are brought and influence of public policy is estimated on forming of enterprise activity in a country. On the basis of the conducted research suggestions are given in relation to the improvement of enterprise climate with the purpose of providing of height of sector of small and middle enterprises.

Keywords: public policy, modernization of entrepreneurial sphere, small and AV enterprise, deregulation, administrative barriers

Formulas: 0, fig.: 0, tabl.: 4, bibl.: 46

JEL Classification: E62, K20, O11

Wstęp. Rozwój subiektów małej i średniej przedsiębiorczości (MŚP) może mieć bardzo pozytywny efekt dla Ukrainy jak gwarancja wzrostu gospodarki i konkurencji, osiągnięcia stabilności socjalnej i rozwoju demokracji politycznej. Na Ukrainie część małych i średnich przedsiębiorstw w ogólnej ilości przedsiębiorstw składa odpowiednio 95,2 procent i 4,7 procent, co na ogół odpowiada poziomowi rozwiniętych państw świata. Według danych urzędu statystycznego Unii Europejskiej (UE) Eurostat w krajach wspólnoty spośród 20 mln aktywnie czynnych przedsiębiorstw, z wyjątkiem branży finansowej, 67,4% należały do małego i średniego biznesu [EU SMEs... 2012]. A w USA, Japonii, Wielkiej Brytanii, Republice Federalnej Niemiec, Republice Włoskiej, Republice Francuskiej wśród przedsiębiorstw blisko 95 procent są małe i średnie [Konceptycja Zagalnoderzhavnoi... 2014].

Jednocześnie, na Ukrainie w małej i średniej przedsiębiorczości w 2014 roku były zajęte 6,8 mln osób, co składa tylko 36 procent ekonomicznie aktywnej ludności w wieku produkcyjnym. Przy czym, w krajach Unii Europejskiej ten wskaźnik składa bardziej niż 50 procent, a w Japonii – blisko 80 procent. W krajach Unii Europejskiej małe i średnie przedsiębiorstwa stwarzają 50-70% produktu krajowego brutto, na Ukrainie taki wskaźnik jest prawie o cztery razy niższy [Konceptycja Zagalnoderzhavnoi... 2014]. Ogólny segment mikro-, małej i średniej przedsiębiorczości zabezpiecza ponad 60% objętości produkcji, co produkuje się w kraju. Również udział mikro-, małej i średniej przedsiębiorczości składa prawie połowę od wszystkich podatkowych wpływów do budżetu państwowego.

Tymczasem, mimo niektórych pozytywnych przesunięć w tym kierunku, mała i średnia przedsiębiorczość na Ukrainie rozwija się powoli i fragmentarycznie, walka konkurencyjna między subiektami gospodarczymi jest mało efektywna, a pozycje konkurencyjne większości ukraińskich przedsiębiorstw są słabe. Analiza porównawcza z odpowiednimi sektorami gospodarki w innych krajach europejskich świadczy o tym, że małe i średnie przedsiębiorstwa Ukrainy są mniej innowacyjne, aniżeli zachodnioeuropejskie. Wśród głównych problemów rozwoju MSP, które zaznaczają eksperci badań i ankietowań, na Ukrainie dziś są: nadmierna regulacja przedsiębiorczości i niemożliwość prowadzić działalność przedsiębiorczą przejrzysto, szeroko zakorzeniona korupcja, ograniczony dostęp do zasobów finansowych [Rozvytok... 2015]. Ingerencja administracyjna, kiedy organy władzy pragną bezpośrednio kontrolować rynek zamiast tego, żeby stworzyć warunki dla jego wolnego i przejrzystego funkcjonowania, dotychczas jest jedną z najbardziej poważnych przeszkód dla rozwoju działalności przedsiębiorczej na Ukrainie. Więc w kraju konieczne jest przyśpieszenie deregulacji działalności gospodarczej, która powinna się skupiać na priorytetowym rozładowaniu sektora małej i średniej przedsiębiorczości od nadmiernej presji administracyjnej, uwzględniając jego wysoki potencjał w stworzeniu nowych etatów i zabezpieczeniu samozatrudnienia.

Analiza badań i formułowanie problemu. Wielu zagranicznych autorów prowadziło badania na temat konieczności rozwoju polityki państwa w sferze prowadzenia biznesu. Badaczami rozważającymi te aspekty w kontekście budowy gospodarki zorientowanej rynkowo są m.in. William J. Baumol, Aymo Brunetti, Michelle J. White, Aleksander Veber, Leora Klapper, Michael E. Porter, Paul D. Reynolds, Raymond Fisman, Joseph Schumpeter. W szczególności W. Baumol badał różne aspekty roli przedsiębiorczości w historii społeczeństwa oraz wpływ reguł gry rynkowej (*the rules of the game*) oraz struktur wypłat (*reward*) w gospodarce na działania przedsiębiorców [Baumol 2015]. Natomiast A. Veber

zajął się wpływem państwa na struktury przedsiębiorcze [Veber 2013, s. 22-36]. Do badań postępu ekonomicznego krajów rozwijających się przyczyniły się również prace L. Klappera poświęcone środowisku biznesowemu i ograniczeniom tworzenia nowego biznesu [Klapper, Laeven, Rajan 2004, s. 7-59], a także dzieła P. Reynoldsa dotyczące globalnego monitoringu przedsiębiorczości [Reynolds 2000, s. 31-59]. Z kolei R. Fisman opisał regulacje wejścia na rynek małych przedsiębiorstw [Fisman, Virginia 2010, s. 21-38].

Wśród ukraińskich badaczy rozwoju MSP i regulacji rozwoju sektora przedsiębiorstw można wyróżnić prace Anatolija Butenki [Butenko, Voynarenko, Lyashenko 2011, s. 218-222; Butenko, Saraeva, Nosova 2013, s. 71-97], Zacharija Varnaliya [Varnaliy 2008, s. 123-147], Natalii Galan [Galan 2005, s. 147-154], Dmitrija Lyapina [Lyapin 2010, s. 34-38], Vyacheslava Lyashenki [Butenko, Voynarenko, Lyashenko 2011b s. 171-215; Lyashenko 2007, s. 271-314], Yuriya Makogona [Makogon 2014, 94-100] i innych. Jednak mimo szeregu problemów rozpatrywanych przez tych autorów, nie znalazły dostatecznej uwagi kwestie, które dotyczą kompleksowego badania polityki państwa wobec prowadzenia biznesu w krajach rozwiniętych i na Ukrainie. Nie poruszono również wpływu polityki państwa na rozwój małej i średniej przedsiębiorczości.

Celem tego artykułu jest zbadanie właściwości modernizacji sfery przedsiębiorczej wobec prowadzenia biznesu w rozwiniętych krajach i na Ukrainie, wpływ polityki państwowej na rozwój małej i średniej przedsiębiorczości na Ukrainie i uzasadnienie propozycji co do poprawy klimatu przedsiębiorczego w celu zabezpieczenia wzrostu sektora małej i średniej przedsiębiorczości.

Przedstawienie głównego materiału badania. Reformy w sferze regulacji państwowej rozwoju małej i średniej przedsiębiorczości Ukrainy w wielu aspektach odpowiadają światowym tendencjom ewolucji polityki państwowej wobec prowadzenia biznesu i stworzenia sprzyjających warunków dla działalności przedsiębiorczej, przy czym te tendencje nie zależą od poziomu rozwoju gospodarki poszczególnych krajów. W ciągu ostatnich 20 lat przemiany w ustawodawstwie co do uproszczenia stworzenia i rozwoju małego i średniego biznesu mają miejsce jak w krajach rozwiniętych, tak i w krajach z gospodarką przejściową.

Od roku 2003 Bank Światowy w ramach projektu „Prowadzenie biznesu” przeprowadza monitoring reform, skierowanych na stworzenie sprzyjających warunków dla rozwoju małego i średniego biznesu. W ostatniej rundzie badania, w roku 2015, brali udział eksperci ze 189 krajów [Dokład «Vedenie biznesa – 2015: Bolshe, chem effektivnost»... 2015]. Sprawozdanie Banku Światowego pokazuje, że w okresie kryzysu finansowego gwałtownie zrosła liczba reform w sferze państwowej regulacji przedsiębiorczości. Więc w okresie spadku ekonomicznego obserwujemy pragnienie organów państwowych ułagodzić skutki kryzysu przez rozwój biznesu i stworzenie sprzyjających warunków dla działalności przedsiębiorczej, co musi doprowadzić do zwiększenia liczby miejsc pracy i wzrostu dochodów budżetów miejscowych, które zależą od wpływów przedsiębiorców. W latach 2013-2014 w 123 państwach zostały zarejestrowane ponad 230 reform normatywnoprawnych w sferze regulacji działalności przedsiębiorczej, z których grona 145 reform były skierowane na uproszczenie i obniżenie kosztu dotrzymania norm prawnych i 85 reform były skierowane na umocnienie instytucji prawnych [Dokład «Vedenie biznesa – 2015: Bolshe, chem effektivnost»... 2015]. Kraje z bardziej skomplikowanymi procedurami i nierozwiniętymi instytucjami prawnymi stopniowo przejmują niektóre praktyki, które są stosowane w krajach przewodzących. Szczególnie aktywnie

przeprowadzono reformy w regionie Afryki na południe od Sahary.

Na ogół, najbardziej sprzyjające warunki dla prowadzenia biznesu jak wcześniej spostrzegamy w krajach z wysokim poziomem dochodu, które są członkami Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD) – międzynarodowej międzypaństwowej organizacji rozwiniętych ekonomicznie krajów, które uznają zasady demokracji przedstawicielskiej i wolnej gospodarki rynkowej. Najmniej sprzyjające warunki dla prowadzenia biznesu – w krajach Afryki na południe od Sahary i w Azji Południowej. Tak, w krajach Afryki na południe od Sahary stworzenie kompanii kosztuje w wiele razy drożej, aniżeli w krajach OECD, więc wiele przedsiębiorstw po prostu rezygnują z oficjalnej rejestracji i pracują nielegalnie, w szarej strefie gospodarki. W takich państwach przedsiębiorcy nie mają dostępu do zorganizowanego kredytowania i rynków, a ich pracownicy nie otrzymują ulg i pozostają poza ramkami systemów ochrony socjalnej. Oprócz tego zbyt skomplikowane procedury utrudniają działalność przedsiębiorstw legalnych, tak samo, jak i brak instytucji i norm regulacji, zapewniających ochronę własności i pozwalających przedsiębiorcom efektywnie wykorzystać swoje aktywa. W ten sam czas, za ostatnie lata kraje z niskim poziomem dochodu skróciły odległość od czołowych praktyk do dwóch razy więcej w porównaniu z krajami z wysokim poziomem dochodu.

Reformy były skierowane na obniżenie obciążenia administracyjnego i uproszczenie procedury stworzenia nowych przedsiębiorstw. Wiele krajów uprościło procedurę wydania pozwoleń na budownictwo, rejestrację majątku i operacje handli zagranicznych. Więc, przedłużenie reformy deregulacji i obniżenia barier administracyjnych dla małego i średniego biznesu na Ukrainie wpisuje się do kontekstu tendencji światowych.

Przemiany w ustawodawstwie, dotyczące zmniejszenia rodzajów działalności, które muszą być licencjonowane, uproszczenie procedur otrzymania licencji i certyfikatów, skrócenie liczby instancji, które muszą wydawać pozwolenia przy odkryciu nowych przedsiębiorstw, i sprawdzeń z boku organów kontrolujących są przeprowadzana jak w rozwiniętych, tak i w rozwijających się krajach. Nie przeprowadzają reformy w tej dziedzinie tylko najbiedniejsze kraje albo kraje, wciągnięte w różnego rodzaju konflikty zbrojne.

Autorzy przeglądu co do ostatnich sprawozdań „Prowadzenia biznesu” zwracają uwagę na to, że podczas kryzysów rządy szeregu państw przeglądały procedury regulacji w dziedzinie bankructwa, żeby z jednej strony, uprościć przemieszczenie czynników produkcji z nierentownych do rozwijających się sektorów gospodarki, a z drugiej strony – wesprzeć zdolne do życia kompanie i zachować miejsca pracy. Pogorszenie sytuacji ekonomicznej może zażądać od Rządu Ukrainy reform charakteru systemowego, związanych z uproszczeniem przemieszczenia siły roboczej i kapitału między sektorami gospodarki.

Uchwalenie ustaw – to pierwszy etap w przeprowadzeniu reformy, jednak główne problemy powstają przy realizacji tych ustaw. Otóż ważne znać doświadczenie innych krajów, żeby przygotować warunki, przy których reformy przebiegają w najbardziej udany sposób. Empiryczne badania w dziedzinie regulacji małego biznesu w różnych krajach (z reguły, to analiza procedur odkrycia nowych przedsiębiorstw) pokazują, że uproszczenie tych procedur doprowadza do wzrostu aktywności przedsiębiorczej, zwiększeniu wydajności i zmniejsza poziom korupcji.

W pracy L. Klapper przeprowadzona jest analiza ograniczeń na stworzenie nowego biznesu w krajach europejskich [Klapper, Laeven, Rajan 2004]. Wysoka miara regulacji procesu odkrycia nowych przedsiębiorstw doprowadza do tego, że

w branżach, gdzie ona doprowadziła do istotnego obniżenia liczby corocznie rejestrowanych przedsiębiorstw, w porównaniu z naturalnym poziomem dla tej branży średnia ilość rejestrowanych przedsiębiorstw jest istotnie wyższa, a dalsze tempo ich rozwoju jest niższe. Dane ukraińskiej statystyki jednoznacznie wskazują na to, że część małych i średnich przedsiębiorstw w niektórych branżach jest istotnie mniejsza, aniżeli w gospodarkach rynkowych. Częściowo ten problem jest objaśniany spuścizną gospodarki radzieckiej. Chociaż ostatnie 20 lat doprowadziły do wzrostu subiektów małej i średniej przedsiębiorczości w gospodarce, ich wyniki w porównaniu z firmami zagranicznymi są niewysokie. Dlatego bariery administracyjne przy stworzeniu i funkcjonowaniu przedsiębiorstw dotychczas nie pozwalają usunąć dysproporcję w strukturze produkcji, dziedziczną z gospodarki planowej, i, jak pokazuje doświadczenie innych krajów, mogą doprowadzać do obniżenia tempa rozwoju istniejących przedsiębiorstw.

Problem nadmiernej regulacji wyjścia na rynek małych przedsiębiorstw – to osłabienie miary konkurencji wewnątrz branży, co doprowadza do większej monopolizacji produkcji. R. Fisman i V. Sarria Allende [Fisman, Virginia 2010], wykorzystując dane z 57 krajów, pokazały, że ścisła regulacja wyjścia na rynek w określonych branżach doprowadza do tego, że działa tam mniej dużych przedsiębiorstw, co oznacza mniejszą miarę konkurencji. Ponadto, w tych warunkach przedsiębiorstwa nie są zdolne w pełnej mierze wykorzystać możliwości swojego rozwoju. W krajach, gdzie procedura rejestracji nowych przedsiębiorstw jest skomplikowana, wzrost odbywa się wśród istniejących kompanii, podczas gdy w krajach z prostą procedurą rejestracji mechanizmy w większej mierze są związane z pojawieniem nowych kompanii w perspektywicznych sektorach gospodarki. Ponieważ gospodarka Ukrainy charakteryzuje się niską miarą mobilności czynników produkcji – jak z jednej branży do innej, tak i geograficznie – reformy skierowane na uproszczenie procedury stworzenia nowych przedsiębiorstw muszą czynić efekt jak na mobilność czynników produkcji, tak i na poprawę środowiska konkurencyjnego w różnych sektorach gospodarki. To jest szczególnie ważne w świetle strategii na modernizację gospodarki. Nowe firmy wychodzące na rynek muszą przeprowadzać modernizacyjną strategię rozwoju gospodarki.

R. Fisman i V. Sarria Allende [Fisman, Virginia 2010] również pokazały, że prostsze procedury rejestracji nowych przedsiębiorstw wywierają wpływ na to, które branże będą rozwijały się szybciej. Okazało się, że w krajach, gdzie te procedury są stosunkowo proste, szybciej rozwijają się branże, na których produkcję rośnie popyt światowy, a także sektory, które w obecny moment charakteryzują się istotnymi przemianami technicznymi. Ten wynik szczególnie podkreśla wpływ wydatków, które niosą przedsiębiorstwa, wychodząc na miejscowe rynki, na wzrost konkurencyjności gospodarki na skali rynku światowego.

Mały biznes w Europie stymuluje rozwój konkurencji, wprowadzenie przez duże firmy nowych technologii i ulepszenia efektywności produkcji. Efektywność całej gospodarki UE zależy od sukcesu działalności małego i średniego biznesu. Dlatego w ramach Unii Europejskiej prowadzona jest polityka wsparcia małej przedsiębiorczości, głównym celem której jest zrównoważenie racji stanu i zainteresowań biznesu, zapewnienia optymalnych warunków dla działalności przedsiębiorczej, podwyższenia konkurencyjności małego biznesu.

Zdaniem profesora Y. Makogona przewaga rozwiniętych krajów, która jest wzmacniana przez procesy globalizacji, polega na tym, że wysoki procent PKB,

zapewniany przez produkcję małego i średniego biznesu, jest ekonomicznie równoważony siłą nabywczą konsumentów, którzy są pracownikami najemnymi w dużym biznesie. Na Ukrainie, wypierane ze swoich miejsc pracy, dużo pracowników najemnych przemysłowego, naukowego, oświatowego i innych kompleksów rozwiązują problem swojego istnienia, emigrując za granicę. Dziś coraz większa liczba fachowców przechodzi na myśl, że szybkość deindustrializacji kraju (czy szybkość rozpadu **niekonkurencyjnych przedsiębiorstw**) zbyt znacznie przekracza szybkość stworzenia produkcji w strefie małego i średniego biznesu, co może doprowadzić do wzrostu napięcia socjalnego w społeczeństwie i straty całych segmentów przemysłu ukraińskiego. W związku z tym rozwój małego i średniego biznesu należy rozpatrywać w kontekście ogólnego rozwoju polityki przemysłowej na Ukrainie. Innymi słowy, należy zrównać szybkość likwidacji skutków hipertroficznej industrializacji i pojawienia nowych miejsc pracy w strefie małego i średniego biznesu [Makogon 2014].

Wyniki analizy świadczą, że problem nadmiernej presji administracyjnej leży w podstawie wszystkich ekonomicznych przekształceń, które się odbywały w kraju po przyjęciu Konstytucji Ukrainy w 1996 roku. Oczekiwania wolności rynkowej w końcu lat 1980. i na początku lat 1990. do 1995 roku zmieniły się rozumieniem konieczności państwowej i regionalnej regulacji działalności przedsiębiorczej. Jednak brak doświadczenia doprowadził do kolejnego „przejęcia” – nadmiernej ingerencji pozwoleniowo-kontrolnej państwa do działalności gospodarczej, przede wszystkim, małego i średniego biznesu.

Jedną z przyczyn takiej sytuacji jest to, że biznes, odczuwszy wolność rynkową, zaczął lekceważyć interesami konsumenta. Powstał problem bilansu racji stanu, zainteresowań biznesu i konsumenta w zabezpieczeniu jakości wyrabianych w kraju i wwożonych z zagranicy zasobów. Ten problem jest w całości nierozwiązany dotychczas, a wyrabianie pobudzających mechanizmów regulacji państwowej pozostaje najważniejszym naukowo-stosowanym zadaniem co do obniżenia barier administracyjnych.

Realizacja regulacji państwowej na jakościowo nowym poziomie była określona z uchwałą Ustawy Ukrainy od 11.09.2003 r. № 1160-IV „O zasadach państwowej polityki regulacyjnej w dziedzinie działalności gospodarczej” [Zakon Ukrainy vid 11.09.2003... 2003]. Przez ustawę była wprowadzona obowiązkowość dotrzymania procedur administracyjnych przy przygotowaniu i wprowadzeniu akt regulacyjnych, wpływających na warunki działalności przedsiębiorczej. W razie ujawnienia przez organy władzy wykonawczej albo samorządu miejscowego naruszeń trybu przygotowania i wprowadzenia akt regulacyjnych specjalnie upoważniony organ może podejmować decyzję o konieczności usunięcia naruszeń podstaw państwowej polityki regulacyjnej.

Następnym etapem reformy regulacyjnej w kraju zostało przeprowadzenie w roku 2005 przyspieszonego przeglądu akt regulacyjnych na odpowiedność zasadom państwowej polityki regulacyjnej. Konieczność takiego kroku była uwarunkowana „otwartym ignorowaniem” przez organy regulacyjne oddzielnych zasad Ustawy Ukrainy „O zasadach państwowej polityki regulacyjnej w dziedzinie działalności gospodarczej”, w szczególności co do konieczności przeprowadzenia przez organy regulacyjne w ciągu roku z momentu nabrania mocy prawnej przez Ustawę rewizji własnych akt normatywnoprawnych na odpowiedność zasadom państwowej polityki regulacyjnej. Wynikiem tego etapu, na który w niektórych krajach z gospodarką przejściową były zużyte lata, stało się poważne oczyszczenie pola prawnego od zbędnej regulacji, uporządkowywanie działalności

regulacyjnej organów władzy wykonawczej.

W roku 2005 zaczęła się pełnoskalowa reforma w systemie pozwoleń w Ukrainy, prawną podstawę której stworzyła Ustawa Ukrainy od 6.09.05 № 2806-IV „O systemie pozwoleń w dziedzinie działalności gospodarczej” [Zakon Ukrainy vid 06.09.2005... 2005]. Aktem prawodawczym wyznaczono organizacyjne i prawne zasady polityki państwowej w tej dziedzinie, określono nowe podejścia do procedury wydania zezwoleń. Przepis również zostało określone konsekwentne wprowadzenie europejskich zasad zakładania biznesu. Wskazany dokument po raz pierwszy była zatwierdzona norma co do ustalenia wyjątkowo przez ustawy konieczności otrzymania tego albo innego zezwolenia, a także osobne wymagania do trybu ich otrzymania (co zmusiło jak centralne organy władzy wykonawczej, tak i organy samorządu miejscowego do rewizji dokumentów pozwalających, wprowadzone zarządzeniami i decyzjami rad miejscowych, w celu ich skasowania).

Po raz pierwszy na poziomie prawodawczym: zatwierdzona została norma co do ustalenia wyjątkowo przez ustawy konieczności otrzymania tego albo innego dokumentu o charakterze pozwoleń, a także osobne wymagania do trybu ich otrzymania; wprowadzona deklaracyjna zasada zakładania biznesu, zasada jedności organizacyjnej otrzymania dokumentów o charakterze pozwoleń; wprowadzone zostało stanowisko administratora, który organizuje procedurę wydania dokumentów pozwoleń bez uczestnictwa w tym procesie subiektów gospodarowania; zaprowadzona została odpowiedzialność administracyjna osób urzędowych organów pozwoleń za naruszenie procedur wydania dokumentów pozwoleń.

Dla podwyższenia poziomu efektywności systemu pozwoleń Rząd Ukrainy prowadzi działania w kierunku deregulacji systemu pozwoleń przez skrócenie ilości dokumentów o charakterze pozwoleń w dziedzinie działalności gospodarczej i uproszczenia procedur podczas otrzymania dokumentów pozwoleń. Tak, Ustawą Ukrainy od 09.04.2014 № 1193-VII „O wprowadzeniu zmian do niektórych akt prawodawczych Ukrainy co do skrócenia ilości dokumentów o charakterze pozwoleń” [Zakon Ukrainy vid 09.04.2014... 2014] założono mechanizmy prawne, skierowane na zwolnienie przedsiębiorców od konieczności przechodzenia zbędnych i uciążliwych procedur administracyjnych. Ustawa zawiera normę, według której obowiązek otrzymania uzgodnień, wniosków i innych dokumentów, które poprzedzają otrzymanie dokumentu o charakterze pozwoleń, nałożono na organ pozwoleń, formalnie załatwiający dokument o charakterze pozwoleń, bez zaangażowania subiektu gospodarowania.

Ustawą Ukrainy od 13.05.2014 № 1252-VII „O wprowadzeniu zmian do Ustawy Ukrainy "O systemie pozwoleń w dziedzinie działalności gospodarczej" co do doskonalenia procedury wydania dokumentów o charakterze pozwoleń, załatwionych formalnie przez organy centralne władzy wykonawczej” [Zakon Ukrainy vid 13.05.2014... 2014] wprowadzono wydanie duplikatów, anulowanie dokumentów o charakterze pozwoleń, wydawanych przez organy centralne władzy wykonawczej, wyjątkowo przez administratora państwowego w centrum pozwoleń, co jest powołane zlikwidować skomplikowaną i nieunifikowaną procedurę otrzymania dokumentów o charakterze pozwoleń, wydawanych wyjątkowo przez centralne organy władzy wykonawczej. To znacznie komplikowało warunki prowadzenia biznesu, w szczególności, w części stworzenia dodatkowych czasowych i pieniężnych strat przedsiębiorców na przechodzenie procedur pozwoleń, obecności

schematów korupcyjnych. Więc stworzono warunki, kiedy założenie przedsiębiorstwa dla większości rodzajów działalności gospodarczej można rozpocząć bez otrzymania dokumentów pozwoleń (z 1200 pozwoleń pozostało 84), i znacznie uproszczono procedurę wydania dokumentów o charakterze pozwoleń wg rodzajów prac, gdzie takie dokumenty są konieczne. Odpowiednio powiększono listę prac (usług), które mogą być wykonywane na mocy oświadczenia. Pozwolenie jest uważane za nadane, jeśli w porę nie nadano odmowę, lecz przygotowanie do działalności gospodarczej przedsiębiorstwo może rozpocząć i bez jego otrzymania, poprzednio zadeklarowawszy jej odpowiedniość ustalonym wymaganiom.

Lekkość prowadzenia biznesu bezpośrednio zależy od pomyślności reform w systemie licencjonowania. Fundamentalną dla zapewnienia regulacji działalności gospodarczej stała się Ustawa Ukrainy od 1.06.2000 № 1775-III „O licencjonowaniu pewnych rodzajów działalności gospodarczej” [Zakon Ukrainy vid 01.06.2000... 2000], która zaczęła kształtowanie systemu licencjonowania i z przyjęciem której zrealizowana została najbardziej radykalna przemiana systemu licencjonowania. Przez Ustawę jest określona polityka państwowa w dziedzinie licencjonowania, ustalona jest wyczerpująca lista rodzajów działalności, które muszą być licencjonowane, i wyraźnie zarysowane są odpowiednie procedury licencjonowania. Regulacja prawna w dziedzinie licencjonowania spełniana była w kierunku udoskonalenia trybu licencjonowania przez skrócenie rodzajów licencjonowania i uproszczenia procedur otrzymania licencji. Aktem normatywnoprawnym, skierowanym na kompleksowe doskonalenie trybu licencjonowania pewnych rodzajów działalności gospodarczej z pozycji uproszczenia dla biznesu i władzy procedur administrowania w dziedzinie licencjonowania została Ustawa Ukrainy od 02.03.2015 № 222-VIII „O licencjonowaniu rodzajów działalności gospodarczej” [Zakon Ukrainy vid 02.03.2015... 2015], która reguluje stosunki społeczne w dziedzinie licencjonowania rodzajów działalności gospodarczej, wyznacza wyczerpującą listę rodzajów działalności, które muszą być licencjonowane, ustala unifikowany tryb ich licencjonowania, nadzór i kontrolę w dziedzinie licencjonowania, odpowiedzialność za naruszenie ustawodawstwa w dziedzinie licencjonowania rodzajów działalności gospodarczej. W wyniku reformy licencjonowania skrócono ponad 30% ogółu licencji i zmniejszono na 90% ilość licencjonowanych rodzajów prac (od 95 do 52) drogą ich skasowania, i stosowania innych form kontroli państwowej, i szerszego użycia samoregulacji. Ustalono nieograniczony termin ważności pozostałych licencji.

System kontroli państwowej (nadzoru) jest znaczną barierą administracyjną w działalności gospodarczej subiektów przedsiębiorczości. Przeprowadzenie sprawdzeń subiektów gospodarowania na Ukrainie w ciągu wielu lat mało pod sobą dość skomplikowaną podstawę prawną, ponieważ nie istniało jedynego aktu prawodawczego, który by efektywnie regulował tryb przeprowadzenia sprawdzeń i wyznaczał odpowiednie unifikowane procedury. W tym celu w roku 2007 uchwalona została Ustawa Ukrainy od 05.04.2007 № 877-V „O głównych zasadach nadzoru państwowego (kontroli) w dziedzinie działalności gospodarczej” [Zakon Ukrainy vid 05.04.07... 2007], która zaczęła reformę systemu kontroli państwowej na Ukrainie. Ustawa jest ramowa, ustala ogólne założenia i reguły przeprowadzenia nadzoru państwowego (kontroli) w dziedzinie działalności gospodarczej i reguluje tryb przeprowadzenia planowych i ponadplanowych czynności, daje możliwość organom kontrolującym pracować efektywnie i skutecznie w ramach istniejącej bazy prawnej.

Dla zmniejszenia presji administracyjnej ze strony organów nadzoru państwowego (kontroli) i ich funkcjonariusze na przedsiębiorców jednoosobowych i osoby prawne uchwalona została Ustawa Ukrainy od 23.02.2012 № 4448-VI „O właściwościach spełnienia nadzoru państwowego (kontroli) w dziedzinie działalności gospodarczej co do przedsiębiorców jednoosobowych i osób prawnych, które wykorzystują uproszczony system opodatkowania, ewidencji i sprawozdawczości” [Zakon Ukrainy vid 23.02.2012... 2012]. Ustawa ustala szczegóły spełnienia nadzoru państwowego (kontroli) w dziedzinie działalności gospodarczej co do przedsiębiorców jednoosobowych, które nie są zarejestrowane jako płatnicy podatku od towarów i usług, których działalność nie jest odniesiona do wysokiego stopnia ryzyka wg Ustawy Ukrainy „O głównych zasadach nadzoru państwowego (kontroli) w dziedzinie działalności gospodarczej”, i osób prawnych, które wykorzystują uproszczony system opodatkowania, ewidencji i sprawozdawczości, co przewiduje włączenie podatku od towarów i usług w skład podatku jedolitego, których działalność nie jest odniesiona do wysokiego stopnia ryzyka wg Ustawy Ukrainy „O głównych zasadach nadzoru państwowego (kontroli) w dziedzinie działalności gospodarczej”.

Ustawa Ukrainy od 22 lipca 2014 roku № 1600-VII „O wprowadzeniu zmian do niektórych akt prawodawczych Ukrainy co do ograniczenia ingerencji w działalność subiektów gospodarowania” [Zakon Ukrainy vid 22 lipca 2014... 2014] ustaliła na poziomie prawodawczym zakaz zbędnej ingerencji funkcjonariuszy organów kontrolujących w działalność subiektów gospodarowania przy przeprowadzeniu działań nadzorczych (kontroli), co będzie sprzyjało poprawie warunków dla prowadzenia działalności gospodarczej, efektywności użycia potencjału produkcyjnego, zmniejszeniu presji administracyjnej na subiekty gospodarowania.

W praktyce wciąż znaczna jest presja organów kontrolujących na biznes, ma miejsce dublowanie uprawnień kontrolowo-nadzorczych, a także nadużycie przy prowadzeniu działalności kontrolnej. Więc, udoskonalenie pola prawodawczego w części zmniejszenia presji kontrolnej jest jednym z głównych zadań Rządu Ukrainy.

W latach 2013-2015 wprowadzone zostały przemiany do szeregu ustaw co do zacyzowania i wstrzymania działalności subiektu małej przedsiębiorczości. Tak, Ustawą Ukrainy od 05.09.2013 № 441-18 „O wprowadzeniu zmian do Ustawy Ukrainy «O rejestracji państwowej osób prawnych i przedsiębiorców jednoosobowych» co do uproszczenia rejestracji osób jak podatników” [Zakon Ukrainy vid 05.09.2013... 2014] przewidziano możliwość przedstawienia oświadczenia o dobrowolnej rejestracji jak płatnika podatku od towarów i usług i/lub wybranie uproszczonego systemu opodatkowania państwowemu rejestratorowi jak dodatku do kartki rejestracyjnej, podawanej dla przeprowadzenia rejestracji państwowej osoby prawnej albo osoby fizycznej, wykonującej działalność gospodarczą. Do organów państwowej służby podatkowej jednocześnie z wiadomościami kartki rejestracyjnej na przeprowadzenie rejestracji państwowej osoby prawnej i przedsiębiorcy jednoosobowego podawana jest kopia elektroniczna oświadczenia co do wybrania uproszczonego systemu opodatkowania i/lub podania o dobrowolnej rejestracji jak płatnika podatku od towarów i usług, zrobiona przez skanowanie, gdy takie podania są dodane do kartki rejestracyjnej. Ustawa ma na celu uproszczenie procedur zakładania biznesu i zmniejszenie czasu, koniecznego dla zwrócenia się subiektów gospodarowania do organów państwowej służby podatkowej dla

przedstawienia podania co do rejestracji płatnikiem podatku od towarów i usług albo wybranie uproszczonego systemu opodatkowania.

Ustawa Ukrainy od 15 kwietnia 2014 r. № 1206-VII „O wprowadzeniu zmian do niektórych akt prawodawczych Ukrainy co do uproszczenia trybu zakładania biznesu” [Zakon Ukrainy vid 15.04.2014... 2014] skasowała wymogi co do obecności u osoby prawnej pieczęci. W związku z tym, dla uproszczenia kontroli za uprawnieniami osób, które podpisują dokumenty w imieniu przedsiębiorstwa, Państwowa Służba Rejestracyjna Ukrainy otworzyła na swojej stronie internetowej bezpłatny dostęp do znacznego szeregu wiadomości o osobach prawnych i przedsiębiorcach jednoosobowych (w szczególności o fakcie i dacie rejestracji; lista osób, mających prawo działać w imieniu osoby prawnej; informację o wytoczeniu powództwa sądowego i tym podobne). Jednocześnie pozostaje możliwość wykorzystywać pieczęcie i zamawiać nowe, jeśli założyciele albo uczestnicy osoby prawnej uważają to za potrzebne. Przez ustawę skasowano opłatę rejestracyjną, a także ustalono mechanizm dokonania rejestracji państwowej osób prawnych i przedsiębiorców jednoosobowych przez przedstawienie dokumentów elektronicznych bez obowiązkowego użycia elektronicznego podpisu cyfrowego, wykorzystując inne sposoby identyfikacji osoby wnioskodawcy, na przykład, przekazywanie pliku z obrazem, kodu QR i tym podobne z użyciem technologii informacyjnych oraz komunikacji komórkowej.

Ustawa Ukrainy od 7.04.2015 № 285-19 „O wprowadzeniu zmian do Ustawy Ukrainy "O rejestracji państwowej osób prawnych i przedsiębiorców jednoosobowych" co do uproszczenia likwidacji osób prawnych przez zlanie, przyłączenie, podział, przekształcenie (reorganizację)” [Zakon Ukrainy vid 07.04.2015... 2015] ma cel – uproszczenie przeprowadzenia procedury rejestracji państwowej osoby prawnej wskutek zlania, przyłączenia, podziału, przekształcenia (reorganizacji). Według artykułu 33 Ustawy Ukrainy „O rejestracji państwowej osób prawnych i przedsiębiorców jednoosobowych” osoba prawna jest likwidowana wskutek przekazania całego swojego majątku, praw i obowiązków innym osobom prawnym – prawonastępcom w rezultacie zlania, przyłączenia, podziału, przekształcenia (reorganizacji) albo wskutek likwidacji wg decyzji, przyjętej założycielami (uczestnikami) osoby prawnej albo ich pełnomocnikami, wg decyzji sądowej albo wskutek decyzji organów państwowych, przyjętej w przypadkach, przewidzianych prawem.

Oprócz tego, do istotnych reform formalnych należy:

- uproszczenie otrzymania pozwoleń na budownictwo i rejestracji praw własności na majątek nieruchomy, rejestracji praw własności przez optymalizację przekazania praw majątkowych z użyciem zmodernizowanego systemu rejestracji nieruchomości, a także co do uproszczenia mechanizmów dostępu do zasobów kredytowych drogą stworzenia przejrzystych mechanizmów dostępu do informacji kredytowej różnych instytucji finansowych;

- wprowadzenie nowego podejścia do uproszczenia: spłaty podatków i spłat celnych dla przedsiębiorstw przez uproszczenie podatkowych i celnych deklaracji i udoskonalenie systemu elektronicznego ich podania do upoważnionego organu; procedur bankructwa przedsiębiorstw drogą wprowadzenia nowych przejrzystych procedur potwierdzenia niewypłacalności przedsiębiorstw i zapewnienia obrony praw kredytorów;

- unifikacja nadania szeregu usług administracyjnych ze wsparcia procedur pozwoleńowych, na jedną trzecią skrócono ilość płatnych administracyjnych usług centralnych organów władzy wykonawczej. Władzom publicznym

zabroniono delegować żadnym przedsiębiorstwom uprawnienia z nadania usług administracyjnych. Usługi nadawane są wyjątkowo według zasady „jedynego okna” w szeregu sformowanych centrów z nadania usług administracyjnych;

- uproszczenie i ułatwienie zakładania i likwidacji przedsiębiorstwa. Skasowano wymagania co do minimalnego rozmiaru kapitału statutowego, wprowadzono „typowy” statut i zniesiono obowiązkowe zaświadczenie notarialne dokumentów założycielskich dla przedsiębiorstw, uregulowano pytanie o akredytowaniu przedstawicielstw (filii) kompanii cudzoziemskich przez deklarowanie początku działalności;

- dokonanie optymalizacji praktyki wstrzymania działalności przedsiębiorstw przez ograniczenie ostatecznych terminów zamknięcia biznesu dla osób prawnych i fizycznych, skrócenia do trzech dni terminu sprawdzenia kontrolnego i do trzech miesięcy trwałości procedur bankructwa, ograniczenia terminów sanacji i likwidacji przedsiębiorstw;

- skasowanie obowiązkowej certyfikacji znacznej ilości produktów i obowiązkowej rejestracji deklaracji producenta o odpowiedności przemysłowej produkcji ustalonym wymaganiom. Stworzenie adaptowanego do norm UE i WTO współczesnego systemu regulacji technicznej, pozwalającego domagać się wzajemnego uznania wyników oceny odpowiedności produkcji z partnerami handlowymi Ukrainy;

- wprowadzenie reformy podatkowej: unifikacja krajowej klasyfikacji małych i średnich przedsiębiorstw z europejską. Zaprowadzono jedyny podatek dla szerokiego koła subiektów gospodarowania – małych i średnich przedsiębiorstw zależnie od ilości zatrudnionych pracowników i objętości produkcji wyprodukowanej. Oprócz tego, od 44 do 23 skrócono ilość podatków i opłat, zmniejszono częstotliwość ich spłaty, skrócono ilość podatków i zaprowadzono Jednolitą opłatę socjalną;

- rozszerzenie możliwości dla prowadzenia zewnętrznej działalności gospodarczej przez nadanie deklarantowi prawa do załatwienia celnych dokumentów w dowolnym organie celnym na terytorium Ukrainy. Przewidziano prowadzenie załatwienia celnego w ciągu czterech godzin od chwili przedstawienia dokumentów wejściowych [Peredumovy ta pryorytety... 2014].

Wyniki analizy świadczą, że pozytywnymi skutkami aktywizacji polityki państwowej wobec regulacji sektora przedsiębiorczego na Ukrainie zostało udoskonalenie procedur pozwoleńowych i rejestracji (w tym elektronicznej) rzeczowych praw do majątku, uproszczenie procedur zakładania i likwidacji biznesu, otrzymania usług administracyjnych, zwięźszenia bezpośredniej kontroli państwowej za działalnością subiektów gospodarowania i reformowanie sfery nadania usług administracyjnych, zmiękczenia presji podatkowej, rozwój infrastruktury dla nadania subiektom przedsiębiorczości finansowego, materialno-technicznego, informacyjnego, naukowo-technologicznego, doradczego, marketingowego, kadrowego i oświatowego wsparcia.

Reformy pozwoliły Ukrainie podnieść się w rankingu „Doing Business – 2015” ze 112 na 96 pozycję wśród 189 państw świata (tab. 1). Czyli kraj polepszył swój wskaźnik w porównaniu do 2014 r. na 16 pozycji, co świadczy o pewnym postępie w dziedzinie deregulacji gospodarki. W szczególności osiągnięto znaczny sukces wg dwóch kluczowych pozycji – „rejestracja własności” (59 pozycja) i „spłata podatków” (108 pozycja). Jednocześnie istotne, prawie pięciokrotne oderwanie w rankingu od „starych” członków UE i dwukrotne oderwanie od nowych wymaga kolejnego systemowego postępu polityki deregulacji na Ukrainie [Peredumovy ta pryorytety... 2014].

Tabela 1 – Pozycja Ukrainy w rankingu „Doing Business” w latach 2008-2015

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Trudność prowadzenia biznesu, ocena ogólna	139	145	147	149	152	140	112	96
Według subindeksów:								
rozpoczęcie biznesu	109	128	136	118	116	50	69	76
procedura rejestracji własności	138	140	160	165	168	158	88	59
system podatkowy	177	180	181	181	183	168	157	108
podłączanie prądu	X	X	X	169	170	170	182	185
wywiązywanie się z zobowiązań umownych	46	48	43	44	44	45	44	43
bankructwo	140	143	145	158	158	157	141	142
otrzymanie kredytu	68	28	30	21	23	24	14	17
handel zagraniczny	120	121	139	136	144	148	153	154
system pozwoleń w budownictwie	174	179	181	182	182	186	68	70
obrona praw inwestorów	141	142	108	108	114	127	107	109

Źródło: [Dokład «Vedenie biznesa – 2015: Bolshe, chem effektivnost»... 2015]

Jednak odbyło się pogorszenie w 7 z 10 dziedzin, ogarnianych badaniem. Szereg ważnych wskaźników pozostają na niskim poziomie. W szczególności w ciągu długiego czasu prowadzono na Ukrainie sprzeczne reformy, które, wg wniosków Banku Światowego, demonstrowały to znaczną poprawę warunków prowadzenia biznesu, to przeciwnie – bystre obniżenie porównywanych pozycji.

Wg każdego wskaźnika lekkości prowadzenia biznesu na Ukrainie ilość procedur, koniecznych dla prowadzenia działalności przedsiębiorczej, przekracza wskaźniki rozwiniętych krajów i krajów-sąsiadów o 2-3 razy. Szczególnie ostro ten problem jest widoczny w sferze administrowania podatków, ponieważ tryby sprawozdania i ewidencji bezpośrednio wpływają na szybkość dokonania operacji w działalności gospodarczej przedsiębiorstw. Nadmierna ilość procedur administracyjnych nie tylko w podatkowym sprawozdaniu, ale i w ogóle w trakcie prowadzenia biznesu hamuje proces aktywizacji przedsiębiorczości i wzrostu jej mobilności wobec konkurentów.

Faktycznie, w latach 2013-2015 w dziedzinie pomocy działalności przedsiębiorczej kontynuowano praktykę poprzednich lat, kiedy na Ukrainie realizowano reformy, polepszające międzynarodowe rankingi kraju bez zabezpieczenia realnych procesów aktywizacji przedsiębiorczości i odnowienia gospodarki narodowej. Realizacja prawdziwych reform stopniowo zwolniała i hamowała się, co wywoływało ogólną rujnację pierwszych pozytywnych oczekiwań krajowych i zagranicznych przedsiębiorstw co do perspektyw biznes-klimatu i inwestycyjnej atrakcyjności Ukrainy.

Mimo to, że odbyła się uchwała znacznej liczby akt normatywnoprawnych, które istotnie zmieniły podłoże prawne przedsiębiorczego i inwestycyjnego klimatu w kraju, znaczącej aktywizacji średniej i małej przedsiębiorczości i podniesienia inwestowania nie obserwowano. Efektywność polityki reform ekonomicznych jest istotnie obniżana zbyt powolnym kształtowaniem jednolitego i systemowego środowiska instytucjonalnego, zapewniającego realizację przepisów prawnych w praktycznej działalności administracji publicznej, biznesu i ludności Ukrainy [Peredumovy ta pryorytety... 2014]. Jak uważa profesor L. Vorotina, możliwości sektora małego biznesu co do stworzenia nowych miejsc

pracy, co do strategii stworzenia bazowych warunków zwiększania wagi ekonomicznej małych przedsiębiorstw są zupełnie rujnowane, co potwierdza się, niestety, współczesną praktyką funkcjonowania gospodarki Ukrainy. Obiektywność wymaga gruntownej przemiany subiektywnej presji administracyjnej na mały i średni biznes; stworzenie prawodawczo-normatywnej bazy obrony małych i średnich przedsiębiorstw od samowoli władzy; zaprowadzanie działającego mechanizmu deregulacyjnego małego i średniego sektora narodowej gospodarki Ukrainy [Vorotina 2009].

Sektor MŚP na Ukrainie został sformowany ilościowo i odpowiada poziomowi ogólnoeuropejskiemu. Ilość subiektów małej i średniej przedsiębiorczości łącznie z przedsiębiorcami jednoosobowymi Ukrainy na dzień 1 stycznia 2015 r. osiągała 99,9% od ogólnej ilości subiektów gospodarowania (1931,7 tys. subiektów). Ilość zajętych w subiektach MŚP na Ukrainie składa 6881,6 tys. osób, co w 3,6 razy przekracza ilość zajętych na subiektach dużego biznesu. Objętość zrealizowanej produkcji subiektami MŚP na Ukrainie – 2,7 bln. hrywien, co w półtora raza przekracza objętość realizacji przez subiekty dużego biznesu [Pokaznyky strukturnoi statystyki... 2014].

Tabela 2 – Główne wskaźniki działalności małej i średniej przedsiębiorczości w latach 2007-2014

Wskaźniki	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Liczba przedsiębiorstw średniej wielkości na 10 tys. ludności	5	5	5	5	5	4	4	4
Dynamika (w %)	-	100,0	100,0	100,0	100,0	80,0	100,0	100,0
Liczba małych przedsiębiorstw na 10 tys. ludności	84	79	82	78	77	76	82	75
Dynamika (w %)	-	108,6	108,5	71,4	77,7	94,5	108,7	91,5
Liczba przedsiębiorców jednoosobowych na 10 tys. ludności	477	530	579	394	290	271	292	370
Dynamika (w %)	-	111,1	109,2	68,0	73,6	93,4	107,6	126,7
Liczba pracowników zatrudnionych w średnich przedsiębiorstwach, w tys. osób	3482,7	3137,7	2844,2	3393,3	3252,6	3144,2	3012,1	2646,7
Dynamika (w %)	-	90,1	90,6	119,3	95,9	96,7	95,8	87,9
Liczba pracowników, zatrudnionych w małych przedsiębiorstwach, w tys. osób	2324,7	2319,0	2227,4	2164,6	2091,5	2051,3	2010,7	1675,9
Dynamika (w %)	-	99,8	96,1	97,2	96,6	98,1	98,0	83,3
Liczba pracowników, zatrudnionych u przedsiębiorców jednoosobowych, w tys. osób	3679,0	3989,0	4223,5	2814,5	2371,4	2277,9	2322,6	2498,2
Dynamika (w %)	-	108,4	105,9	66,1	84,1	95,0	102,1	107,6

Źródło: opracowanie własne na podstawie [Statistichniy schorichnik Ukrayini za 2011 rik... 2012] [Statistichniy schorichnik Ukrayini za 2014 rik... 2015]

W okresie przed kryzysem (lata 2007-2008) Ukraina pod względem ilości subiektów małej i średniej przedsiębiorczości z obliczenia na 1000 ludzi, która dorównywała 50-60 jednostek, wychodziła na poziom najbardziej rozwiniętych państw świata (tab. 2). Każdy czwarty czy trzeci pracownik był zatrudniony na przedsiębiorstwach sektora małej i średniej przedsiębiorczości.

Niesprzyjający klimat przedsiębiorczy negatywnie oddziaływał na tempo rozwoju małej i średniej przedsiębiorczości. Tak ilość małych przedsiębiorstw na 10 tys. istniejącej ludności zmniejszyła się od 84 w 2007 r. do 75 w 2014 r., średnich – od 5 do 4, przedsiębiorców jednoosobowych – od 477 do 370. Przy czym, powrotu wskaźników na poziom przedkryzysowy dotychczas się nie stało.

Biorąc pod uwagę wyniki dynamiki wskaźników, przytoczonych w tabeli 2 można dojść wniosków o obecności szeregu tendencji, świadczących o niedoskonałości kształtowania i zapewnienia efektywnej działalności subiektów małej i średniej przedsiębiorczości Ukrainy w okres pokryzysowy w ciągu 2009-2014 lat. Tak liczba pracowników zatrudnionych na małych przedsiębiorstwach stale się obniżała, co w procentach do poprzedniego roku wynosiło odpowiednio 96,1; 97,2; 96,6; 98,1; 98,0; 83,3. Taką samą tendencją, z wyjątkiem niektórych lat, obserwowano i z liczbą zatrudnionych pracowników na średnich przedsiębiorstwach i u przedsiębiorców jednoosobowych, odpowiednio – 90,1; 90,6; 119,3; 95,9; 96,7; 95,8; 87,9 oraz 108,4; 105,9; 66,1; 84,1; 95,0; 102,1; 107,6.

Oprócz tego, dynamika rozwoju przedsiębiorców jednoosobowych, przytoczona w tabeli 2, pokazuje gwałtowne obniżenie wskaźników od 2009 do 2010 lat. Tak liczba przedsiębiorców jednoosobowych za okres od 2009 do 2010 r. zmniejszyła się od 579 na 10 tys. istniejącej ludności do 394 osób, co stanowi 68%; liczba pracowników zatrudnionych u przedsiębiorców jednoosobowych za ten sam okres skróciła się od 4223,5 do 2794 tys. osób, co równa się 66,1%. Ta tendencja jest wyjaśniana tym, że w roku 2009 w gospodarce Ukrainy przejawiały się skutki kryzysu finansowego, a także gwałtownie wzrósł (o 1,6 razy) kurs dolara (od 5 hrn. do 8 hrn.), co niezwykle negatywnie odbiło się na małym biznesie.

Istotny spadek aktywności przedsiębiorczej ujawnił się w 2011 roku, za który była odnotowana najwyższa absolutna liczba przedsiębiorców jednoosobowych, których działalność wstrzymano (tab. 3). Tego roku po raz pierwszy była odnotowana wyższa liczba wyrejestrowanych przedsiębiorców, aniżeli zarejestrowanych – 248 763 przeciw 175 301 przedsiębiorców jednoosobowych.

Tabela 3 – Dynamika rejestracji osób fizycznych – przedsiębiorców na Ukrainie w latach 2007-2014

Wskaźniki	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Liczba zarejestrowanych przedsiębiorców jednoosobowych	327 410	344 711	227 630	248 405	175 301	157 371	160 613	125 076
Dynamika (w %)	-	105,3	66	109,1	70,6	89,8	102,1	77,9
Liczba przedsiębiorców jednoosobowych, w przypadku których wstrzymano działalność	109 086	145 055	168 440	161 470	248 763	179 007	141 228	535 121
Dynamika (w %)	-	133	116,1	95,9	154,1	71,9	78,9	378,9

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych: [Statistichniy schorichnik Ukrayini za 2011 rik... 2012], [Statistichniy schorichnik Ukrayini za 2014 rik... 2015]

Tę negatywną tendencję, która rozpoczęła się w latach 2010-2011, można potłumaczyć tym, że na dzień 1 stycznia 2011 roku przypada wejście w życie nowego Kodeksu Podatkowego, który był startem nowej reformy podatkowej. Następny 2012 rok również nie wyróżnia się wzrostem aktywności przedsiębiorczej, przecież liczba wyrejestrowanych jednak przekraczała liczbę zarejestrowanych (na 21 tys. 636 osób). W roku 2013 odbywa się już znikomy wzrost – liczba zarejestrowanych na 19 385 osób przekroczyła liczbę przedsiębiorców jednoosobowych, których działalność przedsiębiorczą wstrzymano – 160 613 przeciw 141 228 (tab. 3).

I nareszcie, największy spadek przedsiębiorczej aktywności za wszystkie lata rozwoju małego i średniego biznesu zdarzył się w roku 2014, kiedy odnotowana została najwyższa absolutna liczba przedsiębiorców jednoosobowych, których działalność przedsiębiorczą wstrzymano. Tego roku w kraju odbywały się wewnętrzne polityczne i ekonomiczne wstrząsy, związane z reformowaniem wszystkich gałęzi władzy, aneksja Krymu i wojskowe działania na Donbasie. W tym okresie odnotowano prawie o 4 razy więcej wyrejestrowań przedsiębiorców, aniżeli zarejestrowań – 535 121 przeciw 125 076 przedsiębiorców jednoosobowych (tab. 3).

Wyniki badania świadczą, że jednym z problemów, negatywnie wpływających na działalność subiektów małej i średniej przedsiębiorczości będących osobami prawnymi, są nierównomierne obciążenia fiskalne pomiędzy przedsiębiorstwami. Obok wybiórczych ulg podatkowych dla prowadzenia działalności gospodarczej przedsiębiorstwa zachowują znaczną dysproporcję co do pomocy państwowej małym i średnim przedsiębiorstwom, oddzielnie. W szczególności, w ciągu ostatnich lat pokryzysowego wznowienia (lata 2010-2012) średnia część podatkowych potrąceń od objętości całej zrealizowanej produkcji przedsiębiorstw wynosiła dla: dużych przedsiębiorstw – 5% (4,5% w 2012 r.); średnich – 3,2% (3,5%) i małych – 4,8% (4,7%). W skutku waga średnich przedsiębiorstw w gospodarce kraju rośnie bez wzrostu ich wkładu w napełnienie budżetu Ukrainy [Peredumovy ta pryorytety... 2014].

To sprawia podwójne zagrożenie. Z jednej strony, marnowane są możliwości dla małych i zachęty ekonomiczne dla średnich przedsiębiorstw co do zwiększenia skali produkcji i wzrostu potęg przemysłowych. Z innej – duże przedsiębiorstwa ograniczają własną działalność dla zachowania przewag administracyjnych.

I, nareszcie, konflikt wojskowy w 2014 r. negatywnie zaważył na rozwoju średnich i małych przedsiębiorstw: ich ilość w tym roku zmalała znacznie więcej aniżeli w ciągu okresu sprawozdawczego poprzedniego roku, odpowiednio, o 15,7% i 13,2% (tab. 4).

Również obserwowane jest zmniejszenie liczby osób zatrudnionych na średnich i małych przedsiębiorstwach w 2014 r. w porównaniu z analogicznym wskaźnikiem okresu sprawozdawczego w zeszłym roku, odpowiednio, o 12,1% oraz 16,7%. Ilość zatrudnionych u przedsiębiorców jednoosobowych wzrosła w 2014 r. w porównaniu z analogicznym wskaźnikiem 2013 r. – o 7,63%. Na dzień 1.01.2015 ogólna liczba subiektów małej i średniej przedsiębiorczości wynosiła 1 931 664 jednostek, co o 12,2% więcej aniżeli w ciągu okresu sprawozdawczego poprzedniego roku. Jednak przytoczony wskaźnik zwiększył się w porównaniu z analogicznym wskaźnikiem okresu sprawozdawczego w zeszłym roku w związku ze zwiększeniem ilości przedsiębiorców jednoosobowych – o 19,7% (tab. 4).

Tabela 4 - Główne wskaźniki działalności małej i średniej przedsiębiorczości w latach 2013-2014

Wskaźniki	2013	2014	w % do poprzedniego roku
Liczba subiektów MŚP, w tym:	1 721 411	1 931 664	112,2
Liczba średnich przedsiębiorstw	18 859	15 906	84,3
Liczba małych przedsiębiorstw	373 809	324 598	86,8
Liczba osób fizycznych - przedsiębiorców	1 328 743	1 591 160	119,7
Liczba pracowników, zatrudnionych u subiektów MŚP, tys. os., w tym:	7 345,4	6 820,8	92,9
Liczba pracowników, zatrudnionych w średnich przedsiębiorstwach, tys. os	3 012,1	2 646,7	87,9
Liczba pracowników, zatrudnionych w małych przedsiębiorstwach, tys. os	2 010,7	1 675,9	83,3
Liczba pracowników, zatrudnionych u osób fizycznych - przedsiębiorców	2 322,6	2 498,2	107,6

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych: [Derzhavna reyesracyjna...]

Przeanalizowane dane statystyczne pokazują wyraźną tendencję, która wyraża reakcję subiektów małej i średniej przedsiębiorczości na warunki środowiska zewnętrznego: kryzys finansowy 2008 roku, wprowadzenie nowego Kodeksu Podatkowego 2011 roku i nierównomierne fiskalne obciążenia pomiędzy przedsiębiorstwami, spadek kursu hrywny, kryzys ekonomiczny, konflikt wojskowy, co w końcu wpływa na kształtowanie przedsiębiorczej aktywności w kraju. Jeśli do pierwszych lat kształtowania się małego biznesu na Ukrainie, w latach 90., ilość zarejestrowanych subiektów małej przedsiębiorczości rosła za rok o 20 razy, to we współczesnych warunkach obserwowana jest stagnacja, a nawet i zmniejszenie ilości osób zatrudnionych w małej i średniej przedsiębiorczości. Taki stan nie świadczy o pełnym nasyceniu warunków rozwoju małej i średniej przedsiębiorczości, a przeciwnie akcentuje na tym, że obiektywna prawidłowość jego postępu hamowana jest działalnością deregulacyjną instytucji państwowych i w centralnych organach władzy, i w miejscowych organach samorządu [Galan 2005].

Jak świadczą dane statystyczne, największy wpływ na rozwój małej i średniej przedsiębiorczości miało ustawodawstwo podatkowe. Podatkowy system Ukrainy jest jednym z najbardziej skomplikowanych nie tylko wśród krajów regionu europejskiego, ale i w globalnym porównaniu. To jest regularnie potwierdzane przez międzynarodowe rankingi i sprawozdania. Według danych rankingu Banku Światowego i Międzynarodowej Korporacji Finansowej (IFC) „Paying Taxes 2013” Ukraina zajmowała 137 miejsce z 183 państw świata wg warunków spłaty podatków, a wg kryterium „opodatkowania” w wybiórczym rankingu 165 miejsce [Paying taxes... 2013].

Według wyników ankietowania przedstawicieli małej przedsiębiorczości Donieckiego i Ługańskiego obwodów, przeprowadzonego przez uczonych Instytutu gospodarki przemysłu Narodowej Akademii Nauk Ukrainy w końcu 2012 – na początku 2013 lat, wśród największych trudności i administracyjnych barier w działalności przedsiębiorczej respondenci wymienili opodatkowanie i

administrowanie podatków (47%), wydanie pozwoleń albo licencji (23%), państwową kontrolę (25%). Oceniając wpływ Kodeksu Podatkowego i ustaw go uściślających na działalność przedsiębiorstwa, 59% respondentów podkreślili pogorszenie stanu (w tym 5% byli bliskie do bankructwa), 23% uważali, że położenie pozostało bez zmiany, 9% powiedzieli, że są przesłanki do poprawy i tylko 3% odpowiedzieli, że położenie się polepsza. Przy czym 40% respondentów wykorzystywali przed przyjęciem Kodeksu Podatkowego ogólny system opodatkowania i 60% uproszczony. W związku z wprowadzeniem Kodeksu Podatkowego 44% nie przypuszczali w perspektywie rozszerzenia biznesu i tylko 26% gotowe byli do tego.

Niedoskonały system podatkowy wprost wpływa na zwiększenie szarej strefy małej przedsiębiorczości, ukrywanie realnych dochodów przedsiębiorców. Tak według wyników badania tylko do 20% realnego rocznego dochodu deklarują dla celu opodatkowania 19% przedsiębiorców, od 20% do 40% dochodu – 24%, od 40% do 60% – 25% przedsiębiorców, od 60% do 80% – 14%, od 80% do 100% dochodu – tylko 6% przedsiębiorców.

Po wejściu w życie Kodeksu Podatkowego Ukrainy system podatkowy Ukrainy stanowią 17 ogólnopństwowych i 5 miejscowych podatków i opłat. Subiekty małej przedsiębiorczości samodzielnie podejmują decyzję o wyborze trybu płatności podatków – ogólnego albo specjalnego. Specjalny tryb płatności pod postacią „uproszczonego systemu opodatkowania, ewidencji i sprawozdawczości” jest przewidziany w podatkowym systemie Ukrainy dla obniżenia obciążenia podatkowego i stymulacji małej przedsiębiorczości. Według danych Państwowej Służby Finansowej Ukrainy w 2013 r. w specjalnym trybie płatności „uproszczony system opodatkowania, ewidencji i sprawozdawczości” pracowało 1,3 mln przedsiębiorców jednoosobowych (100% czynnych) i 148,7 tys. osób prawnych (40% od wszystkich czynnych).

Koszt dotrzymania ustawodawstwa podatkowego na Ukrainie istotnie wpływa na biznesowe środowisko i jest jedną z przeszkód na drodze rozwoju biznesu, zwłaszcza małych przedsiębiorstw i przedsiębiorców prywatnych. Przy czym małe przedsiębiorstwa o wiele więcej cierpią przez koszty na prowadzenie ewidencji podatkowej. Tak 77% respondentów oświadczyli, że od 1% do 50% rocznego dochodu biznesu oni wydają na opłatę procedur administrowania podatków. Koszt dotrzymania ustawodawstwa podatkowego składa się w zasadzie z kosztów przedsiębiorstw na opłatę czasu pracy pracowników służby księgowej, spędzanego na prowadzenie ewidencji podatkowej i związanych z opodatkowaniem procedur. System administrowania podatków przeszkadza przyciąganiu inwestycji i stworzeniu nowych małych przedsiębiorstw [Rezultaty issledovaniya... 2005].

Według danych Banku Światowego i Międzynarodowej Korporacji Finansowej (IFC) w 2013 r. tymczasowe spędzenia czasu średniego ukraińskiego przedsiębiorstwa na wykonanie ustawodawstwa podatkowego wynosiły 491 godzinę rocznie. Przy czym w krajach WNP trwałość czasu pracy, wykorzystanego na wykonanie głównych zobowiązań podatkowych, wynosiła średnio 266 godzin rocznie. W krajach Europy Zachodniej i Azji Centralnej ogólne średnioroczne spędzenia czasu jednej kompanii składały średnio 260 godzin, w krajach Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD) – 126 godzin.

Koszty na dotrzymanie ustawodawstwa podatkowego zależą od rozmiaru przedsiębiorstwa wg poziomu dochodu (im większe przedsiębiorstwo, tym więcej wydatku), jednak małe przedsiębiorstwa mają największe koszty, jeśli porównać te koszty do dochodu przedsiębiorstwa. Według danych badania Banku

Światowego i Międzynarodowej Korporacji Finansowej (IFC) „Koszt dotrzymania ustawodawstwa podatkowego na Ukrainie”, oni wynoszą 8% rocznego dochodu. Te koszty można porównać do dodatkowego podatku, co szkodzi konkurencyjności małych przedsiębiorstw nawet na wewnętrznym rynku kraju, ponieważ oni okazują się w niekorzystnym stanie w porównaniu z dużymi przedsiębiorstwami, analogiczne koszty których składają tylko 0,03% od ich dochodów. Taka sytuacja nie sprzyja stymulacji przedsiębiorczej inicjatywy, samodzielnemu zatrudnieniu, przyciąganiu inwestycji i może być pewną przeszkodą dla stworzenia nowych małych przedsiębiorstw.

Porównanie spędzanego czasu pracy i kosztów finansowych, związanych z wykonaniem obowiązkowych procedur podatkowych, na przedsiębiorstwach Ukrainy, stosujących różne tryby płatności podatków pokazało, że największe koszty ponoszą przedsiębiorstwa, które płacą podatki w ogólnym systemie opodatkowania. Koszt wykonania podatkowych zobowiązań dla przedsiębiorstw z dochodem do 1 mln hrn. jest największy względem ogólnego rocznego dochodu – 5,3%. Przedsiębiorstwa, które przeszły na specjalny tryb płatności podatków ze spłatą podatku jednolitego, najmniej spędzają na to czasu i wydają zasobów finansowych. Tak koszty firm, które mają dochód roczny do 1 mln hrn., lecz stosują uproszczony system opodatkowania, składają 3%.

Reformy w dziedzinie opodatkowania sprzyjały temu, że w roku 2014 Ukraina podniosła się w rankingu krajów wg prostoty spłaty podatków „Paying Taxes 2015” [Paying taxes... 2013] z 164. na 108. pozycję (rys. 1 [Biznesu stało prostishe...]). Dzięki szybkiemu zryw do góry w podatkowej tabeli rang Ukraina podniosła się w „Doing Business 2015” od razu na 16 pozycji i zajęła 96. miejsce wśród 189 państw. Ukraina zademonstrowała poprawę we wszystkich trzech składnikach opodatkowania – ilość podatkowych spłat, czas, spędzany na spłaceniu podatków, ogólna stawka opodatkowania. Jednak skrócenie ilości opłat odbyło się tylko formalnie. To się stało głównie drogą przejścia większości podatników na elektroniczne podanie sprawozdawczości z Jednolitej opłaty socjalnej. Przejście z papierowej na elektroniczną sprawozdawczość stało się po tym, jak od 1 października 2013 administrować Jednolitą opłatą socjalną, zamiast Funduszu Emerytalnego zaczęło Ministerstwo dochodów i opłat. W wyniku, jeśli do października 2013 roku tylko 38% podatników składali sprawozdanie on-line, to do końca roku ich część wzrosła do 77%. A w pierwszym półroczu 2014 roku takich było już ponad 90%.

Również dzięki obniżeniu stawki z podatku na dochód z 21% w 2012 r. do 19% w 2013 r. odbyło się zmniejszenie ogólnej stawki opodatkowania z 54,9% do 52,9%. To „osłabienie” przewidziano jeszcze w przyjętym w 2010 r. Kodeksie Podatkowym [Biznesu stało prostishe...].

Jednak sukcesy Ukrainy w tym rankingu zmniejszają możliwości jej przesuwania w przyszłości. Na dzisiaj już faktycznie jest wyczerpany najbardziej popularny dotychczas zasób dla podwyższenia rankingu – obniżenie ilości opłat. Teraz w badaniu uwzględniane są pięć podatków – dochodowy, rolny, ekologiczny VAT i Jednolita opłata socjalna. Po każdym z nich brana jest najmniejsza wielkość – jedna spłata rocznie. To znaczy, że dalsza poprawa jest możliwa tylko kosztem odmowy od jednego z tych pięciu podatków albo zmniejszenia ich bazy opodatkowania.

Istotny wpływ na rozwój małej i średniej przedsiębiorczości wywiera system pozwoleńowy. System wydania dokumentów pozwoleńowych, mimo prawodawczych innowacji, operuje dużym szeregiem zezwoleń, jest charakteryzowany normatywnymi przeciwieństwami i brakiem efektywnie

funkcjonującego organizacyjno-prawnego mechanizmu wydania dokumentów o charakterze pozwoleńowym, nieprzejrzystością i trudnością procedur pozwoleńowych, co stwarza podłoże dla korupcyjnych działań urzędników. Wyniki przeprowadzonego badania świadczą, że ponad połowa respondentów (57%) uważa, że system pozwoleńowy przeszkadza normalnej działalności gospodarczej subiektów małej przedsiębiorczości. 62% ankietowanych w trakcie otrzymania pozwoleń zetknęli się z takim problemem, jak przygotowanie nadmiernej ilości dokumentów i zwłoka biurokratyczna, związana z ich otrzymaniem.

Według wyników ankietowania przedstawiciele małego i średniego biznesu o stanie przeprowadzenia reform w dziedzinie MŚB i walki z korupcją w dziedzinie prowadzenia działalności przedsiębiorczej na Ukrainie (kwiecień-maj 2015 r.) mniej więcej dwie trzecie kierowników MŚP (65%) są niezadowoleni pracą rządu Ukrainy w części wsparcia i obrony interesów MŚP [Golova DRS...]. Składowymi przedsiębiorczej działalności, w których zdaniem kierowników MŚP, najłatwiej wykonywać wymagania regulacyjne są:

- stworzenie i rejestracja przedsiębiorstw (82%);
- zapewnienie wykonania warunków umów (82%);
- dotrzymanie wymagań, dotyczących bezpieczeństwa pracy i lecznictwa (73%);
- dotrzymanie wymagań, dotyczących ubezpieczenia i pomocy społecznej (71%);
- dotrzymanie wymagań co do ochrony środowiska (69%);
- spłata podatków (66%);
- rejestracja praw majątkowych (60%);
- otrzymanie zezwoleń na prowadzenie działalności gospodarczej (53%);
- podłączanie do systemów zasilania energią elektroniczną i usług komunalnych (49%).

Mniej więcej jedna trzecia kierowników MŚP uważa, że w całości wykonywać wymagania ustawodawstwa jest bardzo trudno albo praktycznie niemożliwie. Prawie dwie trzecie uważają, że odpowiadać im jest co najmniej trochę skomplikowane. Wskutek czego, wg szacunków większości respondentów, co najmniej, każde czwarte MŚP, pracuje w szarej strefie. 80% respondentów uważają, że sytuacja w dziedzinie ustawodawstwa pozostała bez przemian albo się skomplikowała [Rezultaty issledovaniya MSP... 2015].

Więc problemy funkcjonowania małej i średniej przedsiębiorczości, negatywnie wpływające na wzrost sektora przedsiębiorczego są nierozstrzygnięte, w szczególności z nich zostają poniższe:

- nieokreśloność i niezabezpieczenie praw własności. Istniejące wady prywatyzacji na Ukrainie sprzyjały powstaniu sytuacji stałego konfliktu interesów w dziedzinie ekonomicznej między nowymi właścicielami. Na dzisiaj najbardziej rozpowszechnionymi przestępstwami ekonomicznymi są przestępstwa przeciw własności – 66,9% od zarejestrowanych przestępstw w kraju, w szczególności ofiarami rajderstwa (bezprawnego wchłaniania firm czy nabycia praw własności) co roku stają się 700 przedsiębiorstw. To pobudza przedsiębiorców do użycia różnych szarych schematów „ubezpieczenia” swojej własności;
- przeładowanie proceduralne prowadzenia działalności gospodarczej. Praktycznie wg każdego wskaźnika lekkości prowadzenia biznesu na Ukrainie ilość procedur, koniecznych dla prowadzenia działalności przedsiębiorczej, przekracza wskaźniki rozwiniętych krajów i krajów-sąsiadów o 2-3 razy. Zwłaszcza ostro ten problem staje w dziedzinie administrowania podatków,

ponieważ tryby sprawozdania i ewidencji bezpośrednio wpływają na szybkość dokonania operacji w gospodarczej działalności przedsiębiorstw. Nadmierna ilość procedur administracyjnych nie tylko w sprawozdaniu podatkowym, ale i w ogóle w trakcie prowadzenia biznesu hamuje proces aktywizacji przedsiębiorczości i wzrostu jego mobilności wobec konkurentów. Powstają wezwania, związane z umocnieniem nie tylko efektywnych, ale i nieefektywnych związków ekonomicznych;

– brak jednolitej administracyjnej wizji rozwoju przedsiębiorczości. Państwo udziela pomocy adresowej dla rozwoju małej i średniej przedsiębiorczości, jednak nie śledzi efekt od wykorzystania takiej pomocy wybranymi subiektami gospodarowania na skali gospodarki krajowej. W szczególności realizacja i rozpowszechnienie praktyki mikrokredytowania są uważane za udane w razie wykorzystania wydzielonych zasobów z budżetu państwowego zgodnie z otrzymanymi zapotrzebowaniami i/lub przeprowadzonymi konkursami na otrzymanie takiej pomocy. W 2013 r. mikrokredyty wydano 40 małym przedsiębiorstwom i przedsiębiorcom jednoosobowym (9,78 mln hrn.), pomoc niefinansową (konsultacje, szkolenia, reakcje na wnioski i skargi) dano ponad 5,68 tys. subiektom działalności gospodarczej z ponad 3,16 mln mikro, małych i średnich przedsiębiorstw, pracujących na Ukrainie (ponad 11 tys. rejestrowano comiesięcznie) [Rezultaty issledovaniya MSP... 2015]. Ten problem ma takie skutki: po pierwsze, nieefektywny podział istniejących zasobów bez należytego wyobrażenia, gdzie taka pomoc przeniesie największy zysk dla gospodarki; po drugie, niezdolność ocenić efektywność dowolnej państwowej pomocy w ogóle w jej adresowej formie;

– nieprzejrzystość działalności rejestracyjnej. Brak unifikowanej bazy informacyjnej z otwartym dostępem do danych co do rejestracji przedsiębiorstw, przynależności własności i śledzenia ich działalności, a także skutki zrealizowanych w latach 2010-2014 działań z uproszczenia zakładania i likwidacji biznesu (przyśpieszenie rozpatrzenia dokumentów rejestracyjnych bez dokonywania sprawdzeń odpowiedniości, radykalne obniżenie poziomu kapitałów statutowych, ograniczenie wymagań w procedurze likwidacji przedsiębiorstw i inne) formują sytuację, przy której sprawdzenie (potwierdzenie) stanu przedsiębiorstwa jest znacznie skomplikowane dla kontrahentów i stron trzecich. W szczególności szybkiemu wyjściu przedsiębiorstwa na rynek towarzyszy niezdolność kredytora ustalić jego rzeczywistą sposobność finansową z pochodzenia tej lub innej własności czy otrzymania niezbędnych dokumentów pozwoleńowych i tym podobne.

– formalność polepszania stanu biznes-klimatu. Prowadzenie reform w środowisku przedsiębiorczym przez władze publiczne, z reguły, wiąże się z osiągnięciem pewnego szacunkowego wskaźnika czy szeregu wskaźników w międzynarodowych rankingach kraju. Jednak wysiłki są wkładane w tych dziedzinach, gdzie nie ma żadnego oporu tego lub innego lobbingu „branżowego”. Główne strukturalne wady gospodarki kraju są zachowywane na tle ulepszenia ocen międzynarodowych. Tak Ukraina w ciągu trzech lat była w grupie krajów-liderów co do przyśpieszenia reform z ulepszenia biznes-środowiska, jednak za te same lata istotnie wzrosły branżowa koncentracja produkcji i ograniczenie środowiska rynkowego [Rezultaty issledovaniya MSP... 2015].

Wnioski. Dla przezwyciężenia kryzysowych zagrożeń dla małej i średniej przedsiębiorczości konieczne jest stworzenie na Ukrainie pobudzającego

środowiska biznesowego i sprzyjających warunków inwestycyjnych funkcjonowania struktur przedsiębiorczych. Dla rozwiązania zaznaczonych problemów konieczne jest skuteczne wsparcie rządowe małej i średniej przedsiębiorczości przez rozszerzenie systemu opodatkowania ulgowego, odszkodowania oprocentowań za kredytami bankowymi, obniżenie ciężaru spłat dzierżawnych, minimalizacja spłat za zużycie ciepła i energii, wyswobodzenie od nadmiernych naliczeń na fundusz płacy zarobkowej. Bez rozwiązania nagłego wsparcia z boku władzy subiekty małej przedsiębiorczości nie są w stanie nawet zachowywać miejsca pracy, nie mówiąc o ich zwiększaniu.

Kluczową rolę w przeglądzie bazy normatywno-prawnej jak na państwowym, tak i na regionalnym poziomie musi odegrać samo państwo, ponieważ wprowadzenie reguł ekonomicznych i konstytucyjnych, które stwarzają bariery administracyjne, jest we władzy państwa. Potrzebne jest przejście do maksymalnie możliwego uproszczenia dostępu subiektów gospodarczych na rynek przy jednoczesnym podwyższeniu odpowiedzialności (przede wszystkim ekonomicznej) wszystkich uczestników rynku, w tym i państwa, za realny wynik działalności.

Pierwszoplanowymi inicjatywami ogólnogospodarczymi w zakresie regulacyjnym wobec systemu podatkowego mogą być następujące:

- zmniejszenie ilości podatków i zebrań i zmniejszenie ilości sprawozdań. Tak, w szczególności, zwolnienie małych przedsiębiorstw od podatków na inwestycje i technologie przywiezione.

- opracowanie trybu podania sprawozdań finansowych, złożonego według standardów międzynarodowych w formie elektronicznej.

- usunięcie bezpodstawnych odmów w odszkodowaniu VAT, w szczególności, uznanie umów za nieważne, zabezpieczenie 100% odszkodowania sum VAT subiektom gospodarowania.

- zaprowadzenie tylko corocznego sprawozdania subiektów małego i średniego biznesu (oprócz VAT w przypadkach konieczności odszkodowania kredytu podatkowego).

- opracowanie i przyjęcie akt normatywno-prawnych co do uproszczenia form sprawozdawczości podatkowej.

Priorytetowymi kierunkami polityki państwowej wobec prowadzenia biznesu i deregulacji na Ukrainie powinny być:

- usunięcie nadmiernej regulacji działalności gospodarczej w sposób zmniejszenia ilości dokumentów pozwalającego charakteru, procedur pozwalająco-uzgadniających i listy produkcji, która podlega obowiązkowej certyfikacji na Ukrainie (w szczególności, w ramach przywiedzenia modelu ilości i funkcji organów kontrolujących w odpowiedniość do standardów UE i Umowy o stowarzyszeniu, na pierwszym etapie przewidziano przez Rząd skrócenie ilości organów kontrolujących – od 56 do 28, funkcji – od 1032 do 680; na drugim etapie – przywiedzenie ilości i funkcji organów kontrolujących w pełną odpowiedniość do standardów europejskich);

- zabezpieczenie istotnej poprawy warunków prowadzenia biznesu na Ukrainie w kierunkach, które są uwzględniane podczas układania rankingu *Doing Business*, przy czym strategicznym celem powinno być wchodzenie Ukrainy do dwudziestki czołowych państw świata według wskaźnika łatwości prowadzenia działalności gospodarczej;

- sumaryczne skrócenie kosztów subiektów gospodarowania na wykonanie obowiązkowych regulacji państwowych na 20% w ciągu pięciu lat. To ma być osiągnięto w sposób pełnowartościowej implementacji do potocznej

działalności władz publicznych normy, określonej Ustawą Ukrainy „O zasadach państwowej polityki regulacyjnej w zakresie działalności gospodarczej” od 11 września 2003 r. № 1160-IV, co do prowadzenia liczebnej analizy korzyści i kosztów podczas realizacji państwowej polityki regulacyjnej wszystkimi jej subiektami bez wyjątku;

- skrócenie ilości regulatorów i organów kontrolnych w sposób ich połączenia albo likwidacji, zabezpieczenie usunięcia dublowania funkcji między organami państwowego nadzoru i kontroli;

- odrzucenie systemu totalnej uciążliwej kontroli za wszystkimi subiektami działalności gospodarczej na podstawie zaprowadzania zorientowanego na ryzyko systemu kontroli państwowej. Po to, w szczególności, konieczna jest należna realizacja akt prawodawczych: Ustawy Ukrainy od 15.01.2015 № 124-19 „O reglamentacjach technicznych i ocenie odpowiedniości”, Ustawy Ukrainy od 05.06.2014 № 1314-18 „O metrologii i działalności metrologicznej”, Ustawy Ukrainy od 05.06.2014 № 1315-VII „O standaryzacji”, przyjęciu 1500 standardów krajowych, zharmonizowanych z odpowiednimi dokumentami UE, skasowania standardów byłego ZSRR, stworzenia pełnej otwartej elektronicznej bazy standardów;

- wsparcie i rozwój małej i średniej przedsiębiorczości w miejscowości wiejskiej poprzez przyjęcie Ustawy Ukrainy „O lokalnych rynkach agrospożywczych” i wprowadzenie programu mikrokredytowania małych gospodarstw rolnych, udoskonalenia procedur otrzymania przez rolnicze przedsiębiorstwa pozwoleń na wykorzystanie wody, wymagań ekologicznych do budowanych obiektów hodowli, liberalizacji regulacji kwarantannowej i fitosanitarnej; uproszczenie procedury użycia ziem przeznaczenia rolniczego dla budownictwa gospodarczych budowli przeznaczenia rolniczego;

- harmonizacja prawa ukraińskiego wobec bezpieczeństwa produkcji spożywczej z ustawodawstwem UE;

- gwarantowanie efektywnej obrony praw własności prywatnej, harmonizacja z ustawodawstwem UE przepisów ukraińskiego ustawodawstwa wobec obrony inwestorów (wewnętrznych i zagranicznych) i kredytorów.

Więc wynikiem polityki państwowej wobec prowadzenia biznesu i deregulacji powinna stać się jakościowa i stała poprawa klimatu biznesowego na Ukrainie, jego stopniowe zbliżenie się do najlepszych praktyk krajów UE. Aktualny jest problem udoskonalenia systemowej strategii rozwoju małej i średniej przedsiębiorczości, która musi budować się na podstawie analizy potocznego stanu subiektów małej i średniej przedsiębiorczości i ich nagłych problemów. Współczesne problemy rozwoju małej i średniej przedsiębiorczości na Ukrainie mają, że tak powiem, „adresowy”, instytucjonalny charakter, zatem drogi rozwiązania tych problemów znajdują się przede wszystkim w instytucjach państwowych i w polityce państwowej.

Literatura \References

Baumol, V. (2015). *Predprinimatelstvo: proizvoditelnoe, neproizvoditelnoe i razrushitelnoe*, „*Ekonomicheskaya teoriya prestupleniy i nakazaniy*”, Seria: *Ekonomicheskaya teoriya prava*, No 6. Retrieved from <http://corruption.rsuh.ru/magazine/6/n6-11.html> (21.12.2015).

Blagodarnyi, O., Tolmachova, G., & Kviiinskyi, O. (2014). *Doslidzhennya vplivu regionalnyh osoblyvostej na rozvytok subjektiv malogo pidpriemnjtstva*, „*Ekonomika ta Pravo*”, No 1, 30-38.

- Blaszczyk, P. (2013). Ocena gospodarki dla potrzeb makroekonomicznej polityki gospodarczej. *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny 2013 nr 3*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. A. Mickiewicza (UAM) w Poznaniu, 123-137.
- Bondareva, I. (2011). Optimizatsia struktury oborotnyh koshtiv. *Zbirnik naukovih prats DonDUU: "Ekonomika ta sotsialna sfera: deyaki pitannya vzaiemozvyazkiv": Seriya "Ekonomika"*. – T. HII, vip. 209. – Donetsk: DonDUU, 35-44.
- Butenko, A., Saraeva, I., & Nosova, N. (2013). *Riven potentsialu malogo pidpriemnitstva v Odeskomu regioni ta napryamki aktivizatsiyi yogo vikoristannya: monografIya*, Institut Problem Rinku ta Ekonomiko-Ekologichnih Doslidzhen NAN Ukrayini, Odesa: Interprint.
- Butenko, A., Voynarenko, M., & Lyashenko, V. (red.). (2011). *Modernizatsia mehanizmiv rozvytku malogo ta serednogo biznesu: monografia*, NAN Ukrainy, In-t Ekonomiki Prom-sti, Donetsk.
- Dalevska, N., & Dementiev, V. (2011). Minlyvist ta stalist svitovogo politiko-ekonomichnogo prostoru u konteksti evolyutsii skladnyh system. *Naukovi pratsi Donetskogo natsionalnogo tehnicznogo universitetu. Seriya: ekonomichna. Vipusk 39-2*, Donetsk, DonNTU, 50–54.
- Derzhavna reestratsijna sluzhba Ukrayiny*. (2015). Retrieved from <http://infolight.org.ua/content/dinamika-malogo-pidpriemnictva-u-2005-2013-rokah> (21.12.2015).
- Doklad «Vedenie biznesa – 2015: Bolshe, chem effektivnost»*. (2015). Retrieved from <http://russian.doingbusiness.org/reports/global-reports/doing-business-2015> (21.12.2015).
- EU SMEs in 2012: at the crossroads. Annual report on small and medium-sized enterprises in the EU, 2011/12*. – Rotterdam : European Commission, 2012. – 89 pp. Retrieved from http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/facts-figures-analysis/performance-review/files/supportingdocuments/2012/annual-report_en.pdf, p. 15.
- Fisman, R., & Virginia, S. (2010). The regulation of entry and the distortion of industrial organization. *Journal of Applied Economics, forthcoming*.
- Galan, N. (2005). Derzhavna pidtrymka malyh ta serednih pidpriemstv na druga liniijke v Evropeyskomu Soyuzi. *Finansi Ukrayini, No 5 (114)*, 147-154.
- Golova DRS Ksenija Ljapina prokomentovala rezultaty sociologichnogo opytuvannja biznes-spilnoty pro stan provedennja reform*. Retrieved from <http://www.dkrp.gov.ua/info/4436.htm>.
- Klapper, L., Luc, L., & Raghuram, G. (2004). *Business Environment and Firm Entry: Evidence from International Data//CEPR Discussion Paper. No. 4366. Doing business*. Retrieved from <https://ideas.repec.org/p/cpr/ceprdp/4366.html>.
- Kravchenko, S. (2009). Klassifikatsia innovatsionnogo potentsiala. *Ekonomist, № 8*, 14–21.
- Kontseptsija Zagalnoderzhavnoi programy rozvytku malogo i serednogo pidpriemnytstva na 2014-2024 roky*. (2013). Retrieved from <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/641-2013-r> (12.11.2015).
- Lyapin, D. (2010). Regionalni osoblivosti derzhavnogo upravlinnya rozvitkom malogo pidpriemnitstva. *Strategichni Prioriteti, No 1*, 34-38.
- Lyashenko, V. (2007). *Regulirovanie razvitiya malogo predprinimatelstva v Ukraine: problemy i puti resheniya: Monografiya*, NAN Ukrayini. In-t Ekonomiki Prom-sti, Donetsk.

- Makogon, Yu. (2014). *Malyiy biznes v Ukraine v usloviyah globalizatsii mirovoy ekonomiki*. Retrieved from <http://yandex.ua/clck/jsredir?from=yandex.ua> (12.12.2015).
- Meshkov, A. (2014). Sovershenstvovanie instrumentov otsenki investitsionnoy privlekatelnosti predpriyatiya v sootvetstvii s sovremennymi problemami ryinka i izmeneniyami deystvuyushchego zakonodatelstva. *Zhurnal «Problemi ekonomiki»*. Naukovo-doslidnyi tsentr industrialnih problem rozvitku NAN Ukrayini. № 4. – Kharkiv, 298 – 304.
- Pajak, K. (2014). *Uwarunkowania rozwoju regionalnego i ich wplyw na ksztalt polityki społecznej w Wielkopolsce* / red. Tomasz Bugajski. [Aut.] Pajak Kazimierz. // W: *Polityka społeczna i jej wplyw na rozwój gospodarczy województwa wielkopolskiego : zarys problematyki* - Torun: Adam Marszałek, 2014. S. 148-156.
- Paying Taxes 2015: The global picture. The changing face of tax compliance in 189 economies worldwide*. Retrieved from <http://www.pwc.com/gx/en/paying-taxes/pdf/pwc-paying-taxes-2015-low-resolution.pdf>
- Peredumovy ta priorytety reformuvannja derzhavnoi polityky rozvytku pidpryjemnytstva v Ukrainy*. (2014), Kyiv: NISD, 73 s.
- Pokaznyky strukturnoi statystyky po subjektah gospodarjuvannja u 2014 roci*. Retrieved from http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/sze.htm#opdmp#opdmp.
- Rozvytok malogo i serednogo pidpryjemnytstva v Ukrainy: problemy, potreby, perspektyvy*. (2015). – Kyiv: Centr gromadskoi ekspertyzy, Centr mizhnarodnogo pryvatnogo pidpryjemnytstva, 44 s.
- Rezultaty issledovannyja MSP: Sostojanye provedenyja reform v sfere MSP i borby s korrupcyej v chasty vedenyja predprynymatelskoj dejatel'nosti v Ukraine, 5 iunia 2015 g.* Retrieved from <http://www.dkrp.gov.ua/info/4436.htm>.
- Reynolds, P. D. (2000). *Global Entrepreneurship Monitor: 2000 Executive Report*. Retrieved from <http://www.gemconsortium.org/docs/2408/gem-2000-global-report>
- Statistichnij schorichnik Ukrayiny za 2011 rik*. (2012). Retrieved from https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/Arhiv_u/01/Arch_zor_zb.htm (12.12.2015).
- Statistichnij schorichnik Ukrayiny za 2014 rik*. (2015). Retrieved from https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publ1_u.htm (12.12.2015).
- Tolmachova, G. F., & Kvilnskyi, O. S. (2013). Vzaiemoobumovlenist rozvytku regionalnogo seredovyscha i malogo pidpryjemnytstva. *Strategiya i mehanizmi reguljuvannya promyslovogo rozvitku: zb. nauk. prats NAN Ukrainy*, In-t ekonomiki prom-sti; redkol.: O.I. Amosha (golov. red.), I.P. Bulejev (vidp. red.) ta In. – Donetsk, 151-168.
- Varnaliy, Z. (2008). *Male pidpryjemnytstvo: osnovi teorii i praktyky*, 4-te vyd., ster., Kyiv: T-vo "Znannya", KOO.
- Veber, A. (2013). *Neoliberalnaya globalizatsiya i ee opponenty*. Retrieved from www.rassiaglobalclub.com/gw_02_07b.htm (6.01.2016).
- Vorotina, L. (2009). *Mozhlyvosti zberezhenyja pidpryjemstv sektoru malogo biznesu ekonomiky Ukrainy*. Retrieved from http://tppe.econom.univ.kiev.ua/data/2009_19/zb19_05.pdf (12.01.2016).

- Zakon Ukrainy vid 1.06.2000 № 1775-III «Pro licenzuvannja pevnyh vydiv gospodarskoi dijalnosti.* Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=2&nreg=1775-14>.
- Zakon Ukrainy vid 11.09.2003 r. № 1160-IV «Pro zasady derzhavnoi reguljatornoi polityky u sferi gospodarskoi dijalnosti».* Retrieved from <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1160-15>.
- Zakon Ukrainy vid 6.09.2005 № 2806-IV «Pro dozvilnu systemu u sferi gospodarskoi dijalnosti».* Retrieved from: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2806-15>.
- Zakon Ukrainy vid 05.04.07 N 877-V «Pro osnovni zasady derzhavnogo nagljadu (kontrolju) u sferi gospodarskoi dijalnosti».* Retrieved from <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=877-16>.
- Zakon Ukrainy vid 23.02.2012 № 4448-VI «Pro osoblyvosti zdijsnennja derzhavnogo nagljadu (kontrolju) u sferi gospodarskoi dijalnosti shhodo fizychnyh osib - pidpryjemciv ta jurydychnyh osib, jaki zastosovujut sproshhenu systemu opodatkovannja, obliku ta zvitnosti».* Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4448-17>.
- Zakon Ukrainy vid 05.09.2013 № 441-18 «Pro vnesennja zmin do Zakonu Ukrainy «Pro derzhavnu rejestraciju jurydychnyh osib ta fizychnyh osib – pidpryjemciv» shhodo sproshhennja rejestracii' osib jak platnykiv podatkov».* Retrieved from <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/441-18>.
- Zakon Ukrainy vid 9.04.2014 № 1193-VII «Pro vnesennja zmin do dejakyh zakonodavchyh aktiv Ukrainy shhodo skorochennja kilkosti dokumentiv dozvilnogo harakteru».* Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1193-18>.
- Zakon Ukrainy vid 15.04.2014 № 1206-18 «Pro vnesennja zmin do dejakyh zakonodavchyh aktiv Ukrainy shhodo sproshhennja porjadku vidkryttja biznesu».* Retrieved from <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1206-18>.
- Zakon Ukrainy vid 13.05.2014 № 1252-VII «Pro vnesennja zmin do Zakonu Ukrainy «Pro dozvilnu systemu u sferi gospodarskoi dijalnosti».* Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1252-18>.
- Zakon Ukrainy vid 22 lypnja 2014 roku № 1600-VII «Pro vnesennja zmin do dejakyh zakonodavchyh aktiv Ukrainy shhodo obmezhenja vtruchannja u dijalnist subjektiv gospodarjuvannja».* Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1600-18>.
- Zakon Ukrainy vid 2.03.2015 № 222-VIII «Pro licenzuvannja vydiv gospodarskoi dijalnosti».* Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/222-viii>.
- Zakon Ukrainy vid 7.04.2015 № 285-19 «Pro vnesennja zmin do Zakonu Ukrainy «Pro derzhavnu rejestraciju jurydychnyh osib ta fizychnyh osib – pidpryjemciv» shhodo sproshhennja prypynennja jurydychnyh osib shljahom zlyttja, pryjednannja, podilu, peretvorenja (reorganizacii)».* Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/285-19>.
- Zwierzchlewski, S. (2015). *Stabilnosc Unii Walutowej* / Zwierzchlewski S. - Torun: Wydawnictwo Adam Marszalek, 283 s.

*Data przesłania artykułu do Redakcji: 12.03.2016
Data akceptacji artykułu przez Redakcję: 16.03.2016*